

ȚĂRILE ROMÂNE ÎN RAPORTURILE POLITICE HABSBURGO-OTOMANE, ÎN SEC. XVII. CONSIDERAȚII ISTORIOGRAFICE

CORNEL VIVI CIOARIC

Încă de la început țin să precizez că, în continuare, voi aborda doar o parte din vasta producție istoriografică, dedicată raporturilor habsburgo-otomane, în secolul al XVII-lea, și a locului deținut de către țările române, în cadrul acestora. Motivul principal îl constituie imposibilitatea, reală, de a cuprinde, într-un spațiu tipografic, ce însumează caracteristicile tehnice ale celui de față, a numărului mare de lucrări ce au avut ca obiectiv, principal sau secundar, subiectul mai sus menționat. Din acest motiv, pentru a realiza o abordare cât mai eficientă a temei m-am oprit, în primul rând, asupra lucrării a căror contribuție, adusă cercetării și cunoașterii complexe probleme, ce a constituit subiectul lucrării de față, au reprezentat un important pas înainte, în evoluția istoriografiei problemei.

Astfel, pentru subiectul care face obiectul analizei de față, informații documentare importante au fost culese și adunate, în primul rând, de către Eudoxiu de Hurmuzaki. Drept urmare, pentru perioada de timp avută în vedere, distinsul istoric bucovinean a reușit, până la sfârșitul vieții sale, să realizeze mai multe volume de documente. Axându-se, în principal, pe informațiile vehiculate în mediul politic de la Istanbul, de către reprezentanții diplomați ai statelor creștine, îndeosebi cei ai Veneției, Eudoxiu de Hurmuzaki a întocmit următoarele volume: volumul III, partea a doua; volumul IV, partea întâi și a doua; volumul V, partea întâi și a doua; volumul VIII; volumul IX, partea întâi și volumul al XIII-lea închinat marelui dragoman al Porții Otomane, Alexandru Mavrocordat¹.

Vasta sa activitate, de strângere a izvoarelor externe, privitoare la istoria românilor, în volume de documente, a fost continuată și de alți istorici. Astfel, Colecția Hurmuzaki a fost îmbogățită și prin activitatea următorilor cercetători: Ioan Bogdan, care a valorificat documentele aflate în arhivele și bibliotecile polone; Gr.G. Tocilescu și A.I. Odobescu; N. Iorga și A. Papadopoulos-Kerameus, ce au valorificat sursele grecești. Tot N. Iorga a realizat, în cadrul acestei colecții, un volum documentar închinat puterii personalității a lui Mihai Viteazul. Acestora li se adaugă, cu succes, volumul al XVI-lea, întocmit de către Nerva Hodoș, care valorifică corespondența diplomatică și rapoartele consulare franceze, din perioada 1603-1824².

Un real interes, din punct de vedere documentar, reprezintă volumele întocmite, separat de Colecția Hurmuzaki, de către N. Iorga. Dintre acestea, demne de remarcă sunt volumul I din seria **Acte și fragmente cu privire la istoria României**, volumele

¹ Eudoxiu de Hurmuzaki, **Documente privitoare la istoria românilor**, vol. III/2, București, 1888; vol. IV/1, București, 1882; vol. IV/2, București, 1884; vol. V/1, București, 1885; vol. V/2, București, 1886; vol. VIII, București, 1894; vol. IX/1, București, 1897; vol. XIII, București, 1914.

² **Ibidem**, vol. XVI, volum întocmit de Nerva Hodoș, București, 1912; vol. XII, volum întocmit de N. Iorga, București, 1903; vol. XIV/1, volum întocmit de N. Iorga, București, 1915; vol. XIII, volum întocmit de A. Papadopoulos-Kerameus, Traducerea de G. Mumie și C. Litzica, București, 1914; vol. I, Supliment I, volum întocmit de Gr.G. Tocilescu și A.I. Odobescu, București, 1886; vol. II, Supliment II, volum întocmit de Ioan Bogdan, București, 1895.

IX, XX și XXIII din Studii și documente cu privire la istoria românilor, precum și Călători, ambasadori și misionari în țările noastre și asupra țărilor noastre³.

În paralel cu acestea, perioada abordată se impune a fi analizată și din prisma surselor documentare provenite din mediul italian. Sistemizarea și publicarea lor a constituit obiectul de activitate al unui număr mare de istorici. Numeroșii călători italieni, ce au străbătut, fie ca misionari ai Sf. Scaun, fi ca reprezentanți ai diferiților conducători ai Europei, în secolul al XVII-lea, spațiul carpato-danubian, au lăsat posterității un filon de informații deosebit de prețios. Buni cunoscători ai situației politice, din Europa est-centrală, ei au reușit să consemneze un bogat volum de informații privitoare la situația țărilor române.

Un loc central, în cadrul acestei surse documentare, îl ocupă, prin bogăția sa, volumele grupate în colecția **Călători străini despre țările române**⁴, cu excepția volumului VI care este închinat călătorilor arabi⁵. O parte a informației furnizate de această colecție o regăsim, alături de alte surse documentare inedite, în volumele **Moldvai csángó-magyar okmánytar 1467-1706; Altre notizie dei misionari cattolici nei paesi Romeni**, precum și în următoarele fascicole: **I misionari cattolici in Moldova nei sec. XVII-XVIII; Manuscrits Vénetiens concernant les Pays Roumains dans la Bibliothèque du Musée Carrer de Venise (XVI-XVII siècles); Il codice Cicogna 2738 de Museo Correr de Venezia**⁶. Lor li se adaugă volumele de documente întocmite de către I.C. Filitti, Alexandru Ciorănescu, George Lăzărescu și Nicolaie Stoicescu⁷, plus un număr însemnat de autori care au adus, sub lumina tiparului, numeroase documente, neadunate în volume.

O altă sursă majoră de informație, care vizează, în mod direct, țările române, în veacul al XVII-lea, o reprezintă izvoarele documentare turcești. Ele sunt cu atât mai importante cu cât, după cum este bine știut, în perioada avută în vedere, Moldova și Țara Românească s-au aflat sub suzeranitatea Înaltei Porți. Astfel, pe lângă cele două culegeri, ce grupează majoritatea cronicilor turcești, care fac referiri la spațiul carpato-danubian⁸, cercetarea istorică își găsește suportul documentar și în următoarele

³ N. Iorga, **Acte și fragmente cu privire la istoria României**, vol. I, București, 1895; vol. IX, București, 1909; vol. XX, București, 1911; vol. XXIII, București, 1913; idem, **Călători, ambasadori și misionari în țările noastre și asupra țărilor noastre**, în volumul V.A. Urechea, **Opere complete. Discursuri academice**, seria B, tom II, ediția a treia, București, 1882.

⁴ **Călători străini despre țările române**, vol. IV, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1972; vol. VII, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1980; vol. VIII, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1983.

⁵ **Ibidem**, vol. VI, volum îngrijit de Mustafa Ali Mehmet, București, 1976.

⁶ Benda Kálmán (coord), Juhász Gyula, Diószegi László, Fejős Zoltán, **Moldvai csángó-magyar okmánytar 1467-1706**, vol. I-II, Budapest, 1989; George Călinescu, **Altre notizie dei misionari cattolici nei paesi Romeni**, în *Diplomatariu Italicum. Documente raccolti negli archivi italiani*, II, Roma, 1930; Teresa Ferro, **I misionari cattolici in Moldavia nei sec. XVII-XVIII**, în *L'Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, a cura di Ion Bulei e Dumitru Irimia, Venezia, 1999; I. Marcella Ferraccioli, **Il codice Cicogna 2738 de Museo Carrer di Venezia**, în *ibidem*; idem, **Manuscrits Vénetiens concernant les Pays Roumains dans la Bibliothèque du Musée Carrer de Venise (XVI-XVII siècles)**, în *Annuario 2000*, ano 2, a cura di Șerban Marin, Ion Bulei, Venezia, 2000.

⁷ I.C. Filitti, **Din arhivele Vaticanului II. Documente politice 1526-1788**, București, 1914; Alexandru Ciorănescu, **Documente privitoare la domnia lui Mihai Radu (1658-1659)**, culese mai cu seamă din arhivele Veneției, București, 1934; George Lăzărescu, Nicolaie Stoicescu, **Țările române și Italia până la 1600**, București, 1972.

⁸ M. Guboglu, Mustafa Mehmet, **Cronici turcești privind țările române**, vol. I-II, București, 1974; Mihail Guboglu, **Cronici turcești privind țările române**, Extrase, vol. II, sec. XVII-încep. sec. XVIII, București, 1974.

volum: **Documente turcești privind istoria României (1455-1774); Relațiile țărilor române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601-1712) și Catalogul documentelor turcești**⁹. Respectivelor colecții documentare, ce exploatează izvoarele turcești, li se adaugă o cantitate impresionantă de documente, de aceeași proveniență, publicate separat, în diverse lucrări.

De o valoare informativă deosebită, în ceea ce privește tema avută în vedere, s-au dovedit un număr destul de important, atât din punct de vedere calitativ dar și cantitativ, colecțiile documentare editate în Ungaria. Preocupările istoriografiei maghiare, în cea ce privește evoluția raporturilor habsburgo-otomane, în secolul al XVII-lea, sunt de notorietate, dacă luăm în considerare faptul că, din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, Ungaria a fost împărțită între cele două mari puteri. Dispunând de un important suport arhivistic, cercetătorii de la Budapesta au reușit să editeze mai multe volume de documente care, din prisma informației ce o conțin, ne interesează, în mod direct, și pe noi. În principal, la editarea acestor colecții, istoricii maghiari au folosit atât fonduri documentare ce au aparținut Transilvaniei și Ungariei cât și pe cele imperialo-papale¹⁰. deși, în cea mai mare parte, ele cuprind informații referitoare la istoria Ungariei, Transilvaniei și Imperiului Habsburgilor Austrieci, situația din Modova și Țara Românească este bine reflectată.

În ceea ce privește evoluția istorică a Casei de Austria, în secolul al XVII-lea, precum și politica sa antiotomană, în care se identifică, ca părți componente, bine individualizate, *politica maghiară* și *politica românească*, sunt o serie de volume documentare, publicate în mediul german, care valorifică, în special, fondurile arhivistice din Austria, Germania și Italia. Pentru perioada de timp cuprinsă între anii 1603-1606, informații importante, furnizate de Sf. Scaun de către nunții săi apostolici de la Praga și Viena, Giovanni Stefano Ferreri și Giacomo Serra, sunt cuprinse în volumul publicat de către Arnold Oskar Meyer¹¹. Rapoartele acestor doi ambasadori, buni cunoscători ai relațiilor internaționale, surprind, într-o manieră realistă, ultimii ani ai lungului conflict armat habsburgo-otoman, de la Dunărea de Jos. Având acces direct, în mediile politice cele mai înalte ale Imperiului, inclusiv la împăratul Rudolf al II-lea, informațiile furnizate de cei doi nunți apostolici se bucură de un mare grad de veridicitate.

Referitor la războiul habsburgo-otoman, de la *cumpăna* veacurilor al XVI-lea și al XVII-lea, date esențiale ne sunt furnizate și de volumul **Fürst Stefan Bocskay als**

⁹ Mustafa Mehmet, **Documente turcești privind istoria României (1455-1774)**, București, 1976; Tahsin Gemil, **Relațiile țărilor române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601-1712)**, București, 1984; Mihail Guboglu, **Catalogul documentelor turcești**, vol. I-II, București, 1960-1965.

¹⁰ Carrillo Alfonz jezuita - *atyá levelezése és isarai (1591-1618)*, Epistolae et acta P. Alfonsi Canillii 1591-1618, vol. I-II, Budapest, 1906, 1943; Szilagy Sándor, **Okmánytár II. Rákóczy Gyorgi diplomáciai összeköttetéseihez** (Documente diplomatice privindul pe Gheorghe Rákoczy), Budapest, 1874; idem, **A Linzi béke okosátára** (Documente privind pacea de la Linz), Budapest, 1885; idem, **Bethlen gábor fejedlem kiadtán politikai levelei** (Documente privind politică externă a principeului Gabriel Bethlen), Budapest, 1879; idem, **Erdélyi országgyűlések Emlékek** (Hotărârile dietelor Transilvaniei), vol. 7, Budapest, 1881; vol. 8, Budapest, 1882; vol. 9, Budapest, 1883; Nagy László, **Hadtörténelmi okmánytár** (Documente privind istoria războiului), în **Hadtörténelmi közlemények**, I, Budapest, 1956.

¹¹ Arnold Oskar Meyer, **Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatur des Giacomo Serra (1603-1606)**, în *Auftrage des K. Preussischen historischen Instituts in Rom*, Berlin, 1913. Sub auspiciile aceluiași institut din Roma a fost editat și volumul de documente **Die Hauptinstruktionen Clemens VIII für die Venetian und Lagatenan den europäischen Fürstenhöfen 1592-1605**, Band I, în *ibidem*, Tuborgen, 1984.

Staatsmann und Persönlichkeit im Spiegel seiner Briefe 1598-1606¹². Autorul său, Andrea Molnár, a reușit să realizeze nu numai un volum de documente, adunate în cea mai mare parte din arhivele germane, ci și un model interesant, de cum ar trebui concepută o culegere documentară. Pe lângă documentul brut, al cărui text este redat în întregime, Andrea Molnár a completat informațiile cuprinse în fiecare document în parte cu ample comentarii despre situația în ansamblu, realizând un util instrument de lucru.

Pe aceeași linie, din punct de vedere al calității informației înmagazinate, se înscriu și cele două volume grupate, de către autorul lor Joseph Fieller, sub titlu **Die Relatione der satschafter Vineligs über Deutschlandnad Österreich im siebzehten Jahrbundert**¹³. Acoperind, din punct de vedere informațional, aproape întregul secol al XVII-lea, cele două volume de documente folosesc, în exclusivitate, ca surse, relațiile făcute, către Senat, de ambasadorii Veneției, aflați în misiune diplomatică la Viena și Praga. Între ei regăsim nume importante ale diplomației vremii cum ar fi Carlo Ruzini, Federigo Comer, Battista Nani etc. Relațiile lor, făcute cu multă meticulozitate, sunt adevărate *istorii* ale raporturilor internaționale europene de la acea vreme.

Bine informați, bailii venețieni au realizat o amplă descriere a situației internaționale, în Europa veacului al XVII-lea, și a celei interne a Imperiului Habsburgilor Austrieci. De alt fel, ei au sesizat, după cum o dovedesc și rapoartele lor, locul important ocupat de spațiul carpato-danubian în cadrul confruntării habsburgoto-mane, pentru dominație la Dunărea de Jos. Alături de alte multe informații, ce se bucură de un grad mare de veridicitate, ambasadorii venețieni, aflați în misiune în capitala Imperiului, au surprins impactul major avut de rivalitatea franco-habsburgică asupra *politicii antitotomane* a Casei de Austria.

Dacă o parte din sursele documentare, atribuite, în special, istoriografiei germane și maghiare, prezentate mai sus, au fost prea puțin, iar unele deloc, folosite în istoriografia românească, din diferite motive, mai mult sau mai puțin obiective, cele care au valorificat, în primul rând, fondurile arhivistice poloneze s-au bucurat de o intensă utilizare. Cum, importanța lor pentru cunoașterea realităților ce au guvernat evoluția spațiului carpato-danubian, în planul relațiilor internaționale, în secolul al XVII-lea, este hotărâtoare, ele se regăsesc și în baza documentară a lucrării de față. Astfel, documentele publicate de Ilie Corfus, Marya Kasterska, V. Mihoardea, Alexandru Lapedatu și Theodor Holban¹⁴, sunt instrumente de muncă indispensabile

¹² Andrea Molnár, *Fürst Stefan Bocskay als Staatsmann und Persönlichkeit im Spiegel seiner Briefe 1598-1606*, München, 1983.

¹³ Joseph Fieller, *Die Relatione der satschafter Vineligs über Deutschlandnad Österreich im siebzehten Jahrbundert*, II Band, Wien, 1867.

¹⁴ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele Poloniei. Secolul al XVII-lea*, București, 1983; idem, *Documente polone privitoare la domnia lui Simion Movilă în Țara Românească*, în *Codrii Cosminului*, X, Cernăuți, 1940; idem, *Luptele lui Mihai Viteazul cu turcii în lumina unor surse poloneze*, în volumul *Mihai Viteazul*, Culegere de studii, Redactori coordonatori Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachievici, București, 1975; idem, *Noi informații despre români în vechile ediții polone de documente*, în *Revist.*, 31, 1978, 3; Marya Kasterska, *Les Roumains dans une épopée polonaise du XVII-e siècle*, în volumul *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj, 1931; V. Mihoardea, *Un izvor polon asupra luptei de la Țutora (1620) - Imitatio Christi*, în *RI*, an XXV, nr. 7-9, 1939; Alexandru Lapedatu, *Jurnalul principeului Jacob Sobieski, fiul regelui Ioan, asupra campaniei polone în Moldova la 1686*, în *AARMSI*, seria III, tom XIII, București, 1933; Th. Holban, *Documente din arhivele polone și franceze, în România în istoria universală*, vol. III/2, Iași,

oricărei activități de cercetare în domeniul relațiilor internaționale.

Pentru perioada avută în vedere, utile, cunoașterii cât mai aprofundate a realităților, s-au dovedit a fi și sursele de informații provenite din mediul englez, aduse sub lumina tiparului datorită neobositei activități a istoricilor Paul Cernovodeanu și Sonia P. Anderson¹⁵. În ceea ce-l privește pe cercetătorul bucureștean este bine cunoscut *apetitul* său deosebit pentru publicarea a numeroase documente străine ce cuprind informații despre români. Alături de contribuția adusă la realizarea mai multor volume din seria **Călători străini despre țările române**, Paul Cernovodeanu s-a orientat și spre alte surse documentare. Dintre acestea putem aminti volumul **Societatea feudală românească văzută de călători străini (secolele XV-XVIII)**; anexa cu documente din lucrarea **În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovată de Constantin Brâncoveanu 1688-1714**; iar, împreună cu Costin Feneșan, **Pretenții de anexare a Țării Românești de către austrieci în 1698**¹⁶.

Un larg interes, pentru documentarea temei avute în vedere, îl reprezintă volumele publicate de Andrei Veress, Alexandru Ciorănescu, Dimitrie A. Sturza¹⁷ ș.a., precum și cele cu tematică prestabilită, cum ar fi volumele **Mihai Viteazul în conștiință europeană**, etc.¹⁸. Dar, înainte de a finaliza parțiala prezentare a izvoarelor folosite la redactarea acestei lucrări, mai insistăm asupra unei singure categorii, și anume cea a cronicelor și memoriilor. Aceasta deoarece orice demers științific riguros, referitor la obiectul prezentei teme, trebuie să ia în considerație și informații înmagazinate de respectivele categorii de izvoare. Drept urmare, operele lui Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, Miron Costin, Radu logofătul Greceanu, Constantin Cantacuzino Stolnicu¹⁹, deși redau, în principal, știri despre evoluția vieții interne a

1988.

¹⁵ Paul Cernovodeanu, **Arhiva diplomatică a lordului William Paget (1637-1713)**, în *RA*, an LII, vol. XXXVII, nr. 1, 1975; Sonia P. Anderson, **Paul Rycault and his Journey from Constantinople to viena in 1665-1666**, în *RESEE*, XI, 1973, 2.

¹⁶ Paul Cernovodeanu, **Societatea feudală românească văzută de călători străini (secolele XV-XVIII)**, București, 1973; idem, **În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovată de Constantin Brâncoveanu 1688-1714**, București, 1997; Paul Cernovodeanu, Costin Feneșan, **Pretenții de anexare a Țării Românești de către austrieci în 1698**, în *SMIM*, vol. XVI, 1998.

¹⁷ Andrei Veress, **Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești**, vol. VI-XI, București, 1933, 1934, 1935, 1937, 1938, 1939; Alexandru Ciorănescu, **Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele de la Simancaș**, București, 1940; Dimitrie A. Sturza, C. Colescu-Vartic, **Acte și documente relative la istoria renascerii României**, vol. I, București, 1900.

¹⁸ **Documente ale unirii (1600-1918)**, coord. col. Constantin Căzânișteanu, București, 1984; **Mihai Viteazul în conștiință europeană**, vol. I, Documente externe, București, 1982; **România. Documente străine despre români**, ediția a II-a, Culegere întocmită de Teodor Bucur, Ioana Burlacu, Ștefan Hurmuzaki, Tahsin Gemil, Manole Neagoie, Silvia Popovici, București, 1992.

¹⁹ Ion Neculce, **Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat. O samă de cuvinte**, Ediție îngrijită, glosar și repere istorico-literare de Gabriel Ștrempel, București, 1986; Miron Costin, **Opere**, Ediție critică cu studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, București, 1985; Constantin Cantacuzino Stolnicul, **Istoria Țării Românești**, ediție critică, studiu introductiv de Danaschin Mioc și Eugen Stănescu, București, 1991; Dimitrie Cantemir, **Viața lui Constantin Cantemir**, text stabilit și traducerea de Radu Albala, Introducerea de Const. C. Giurescu, București, 1973; Radu logofătul Greceanu, **Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688-1714)**, Studiu introductiv și ediție critică întocmită de Aurora Ilieș, București, 1970; **Cronica anonimă a Moldovei 1661-1729 (Pseudo-Amiras)**, Studiu și ediție critică de Dan Simonescu, București, 1975; **Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754**, Ediție îngrijită de Nistor Camariano și Ariadna Camariano Cioran, București, 1965; Nicolae Stoica de Hațeg.

celor două țări românești, ele însumează, în conținutul lor, evenimente referitoare și la evoluția lor în plan extern.

În același sector pot fi incluse și lucrările întocmite, în veacul al XVIII-lea, de o serie de personalități, cu evidente preocupări istorice, ce au cunoscut, de aproape, realitățile românești. Dintre aceștia putem aminti aici pe Johann Jakob Ehrler, Francesco Grisellini și Johann Filstich²⁰. Nu în ultimul rând, țin să reamintesc, aici, și importanta lucrare, cu caracter memorialistic, redactată de către judele de Târgu Mureș, Nagy Szábó Ferencz²¹. Bun cunoscător al evenimentelor politico-militare, derulate la Dunărea de Jos, între anii 1580-1658, datorită implicării sale în viața politică a Transilvaniei, unde a îndeplinit, printre altele, și misiuni diplomatice la Poartă, ca trimis al principelui, informațiile transmise de el se bucură de un grad mare de veridicitate. Demn de reținut, în legătură cu această sursă documentară, este faptul că Nagy Szábó Ferencz, referindu-se la evenimentele legate de asasinarea lui Mihai Viteazul, aduce în discuție o serie de elemente inedite. Participant direct la lucrările dietei de la Deva, convocată de către George Basta, în anul 1603, după înfrângerea lui Moise Szekely, la Brașov, de către Radu Șerban, el face referire la discursul ținut, atunci, de generalul imperial, în care acesta preciza că: "... m-am ridicat și a doua oară împotriva voinței lui <a lui Mihai Viteazul - n.n.> și am făcut să fie ucis la Turda"²².

Încheind aici prezentarea principalelor surse documentare, în continuare am să mă opresc asupra producției istoriografice ce a abordat, mai mult sau mai puțin, problematica legată de locul ocupat de țările române în raporturile habsburgoto-mane, în secolul al XVII-lea. Pentru început, primul pas am să-l fac abordând bogata istoriografie închinată complexului fenomen otoman. Astfel, Dominique Sourdel și Janine Thomine, în lucrarea **Civilizația islamului clasic**, scriau despre "o societate ce atribuie primul loc, alături de o autoritate temporară suportată mai degrabă decât justificată, unor învățați, juriști și judecători care au un prestigiu moral indiscutabil, dacă nu o putere de constrângere". Practic, "de aici rezultă grija pentru conformismul legal care dă culoare specifică unei morale publice și individuale dominată de aplicarea constantă a unor prescripții minuțioase"²³. Supusă legilor creșterii și descreșterii lumea islamică "a fost constant marcată prin preocuparea de a imita trecutul"²⁴. Analizând *djihad*-ul, element definitoriu al politicii statelor musulmane, autorii au ajuns la concluzia că acesta constă în "ai combate neîncetat pe necredincioși până ce aderau la Islam sau acceptau dominația lui, fiind o datorie cu caracter colectiv"²⁵.

Pentru cercetătorul bucureștean Viorel Panaite, fenomenul respectiv este

Cronica Banatului, Studiu introductiv, ediție critică, glosar și indice de Damaschin Mioc, Ed. a II-a, Timișoara, 1981.

²⁰ Johann Jakob Ehrler, **Banatul de la origini până acum (1774)**, Prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, 1982; Francesco Grisellini, **Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei**, Prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, 1984; Johann Filstich, **Încercare de istorie românească**, Studiu introductiv, ediția textului și note de Adolf Ambruster, Traducere Radu Constantinescu, București, 1979.

²¹ **Memorialul lui Nagy Szábó Ferencz din Târgu Mureș (1580-1658)**, Traducerea, note și studiu introductiv de Ștefania Gáll Mihăilescu, București, 1993.

²² *Ibidem*, p. 125.

²³ Dominique Sourdel, Janine-Thamine, **Civilizația islamului clasic**, vol. I, Traducerea de Eugen Filotti, Prefață de Aurel Decei, București, 1975, p. 20.

²⁴ *Ibidem*, p. 23.

²⁵ *Ibidem*, p. 261.

erat a fi "lupta pe calea lui Allah"²⁶, o alternativă doctrinară elaborată pentru a ma, inițial,arele cuceriri arabe de până la 750, dar și pentru a servi suveranilor, în plica lor față de nemusulmani²⁷. Astfel, "ca să înceapă războiul trebuie dușmani, dacă nu există dușmani, nici războiul nu e cu putință"²⁸. După opinia aceluiași autor, pentru a asigura o eficacitate sporită, acestui mijloc de acțiune, doctrinarii l-au înzestrat cu o serie de calități, cum ar fi: exclusivitate, ofensivitate, obligativitate, *bellum justum*, ceea ce a făcut ca *djihad*-ul să fie "mai mult decât un război purtat cu sabia, pentru că el includea o gamă de eforturi materiale și spirituale ale indivizilor și ale comunității musulmane în ansamblu..."²⁹.

Kajid Khadhuri, în studiul său **The islamic theory of international relations and its contemporary relevance**, merge un pic mai departe, în analiza dedicată fenomenului în discuție, considerând că *djihad*-ul a reprezentat "echivalentul conceptului creștin de cruciadă - un război al lumilor cu spada"³⁰. Practic, el a fost instrumentul prin care *dar al harb* trebuia să fie transformată în *Pax Islamica*. Conform aceluiași autor, *djihad*-ul, în Islam, ca și cruciada, în Creștinismul Occidental, a fost un *bellum justum* dar, "în Islam, oriunde, *djihad*-ul a fost asociat cu autoritatea, fiind folosit pentru rațiune de stat"³¹.

Referindu-se la statul musulman, Kajid Khadhuri îl vede "viguros și vital", fiind "instrumentul religiei universale, considerată capabilă la o expansiune *ad infinitum*". Cu toate acestea, statele musulmane au sfârșit, după o perioadă ascendentă, a evoluției lor, prin a fi încorporate în "comunitatea modernă a națiunilor". Astfel, potrivit concepției sale, Islamul a cunoscut, de a lungul timpului, mai multe stadii de evoluție, plecând de la cel al orașului stat, trecând prin cele intermediare: imperial, universal, al descentralizării, al fragmentării, pentru ca, în final, să ajungă la cel național³².

Revenind la Viorel Panaite, nu putem să nu remarcăm contribuția sa la definirea conceptului de *pace*, în islamul medieval³³. Potrivit opiniei sale, prin *pace*, în lumea islamică, se înțelege, pe de o parte, o "stare temporară", iar, pe de o altă parte, o "stare de drept care se instalează după terminarea războiului"³⁴. Aceasta, deoarece starea ideală de *Pax Islamica* era posibilă doar odată cu "convertirea la islam", acțiune ce "constituia condiția teoretică și practică care îndeplinită de inamicul somat ducea la încheierea păcii"³⁵.

Multe din ideile puse în discuție, în cadrul studiilor mai sus amintite, au fost sintetizate de către Viorel Panaite, în ampla lucrare **Pace, război și comerț în Islam. Țările române și dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVIII)**. Așa cum o arată și titlu, autorul a acordat, de această dată, o atenție sporită raporturilor româno-

²⁶ Viorel Panaite, *Din istoria dreptului islamic al poporului. Doctrina djihad-ului*, I, în *AI/Al*, XXII/I, 1985, p. 708.

²⁷ *Ibidem*, p. 707.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, II, în *AI/Al*, XXIII, 1986, p. 418.

³⁰ Kajid Khadhuri, *The islamic theory of international relations and its contemporary relevance*, în *Islam and International relations*, New York, Washington, London, Edited by J. Harris Proctor, 1965, p. 28.

³¹ *Ibidem*, p. 29.

³² *Ibidem*, p. 30.

³³ Viorel Panaite, *Cosiderații privind legea păcii în Islamul medieval*, I, în *AI/Al*, XXIV/II, 1987; *ibidem*, II, în *AI/Al*, XXV/II, 1988; *ibidem*, III, în *AI/Al*, XXVI/I, Iași, 1989.

³⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 569.

³⁵ *Ibidem*, p. 575.

otomane, guvernate, la acea dată, de "respectarea unor înțelegeri de pace..."³⁶. Plecând, în discursul său, de la realitatea că Dunărea a continuat să reprezinte "atât pentru creștini cât și pentru otomani, **frontiera care despărțea teritoriul necredincioșilor de teritoriile islamice**"³⁷, autorul, sprijinindu-se și pe alte elemente, a ajuns la o concluzie proprie, în ceea ce privește situația românilor, în raporturile cu Înalta Poartă.

Potrivit acesteia, "în secolul al XVII-lea românii erau **re'âyâ** tributară, care din punct de vedere al dreptului Islamic se numea **dhimmi**. În consecință românii au fost asimilați adeseori cu supușii otomani din dreapta Dunării și deosebiți de supușii statelor vecine", totuși "erau delimitați de **dhimmi**-i din sudul Dunării cu ajutorul denumirii **țării unde locuiau**"³⁸. Astfel se observă, cu ușurință, că "din a doua jumătate a secolului al XVII-lea românii erau considerați <de către Poarta Otomană - n.n.> mai aproape de conduita supușilor nemusulmani ai sultanilor"³⁹.

Aserțiunile distinsului cercetător, cu privire la raporturile româno-otomane, se înscriu într-un cadru mult mai larg, ale cărui principale elemente definitorii au fost schitate, înaintea sa, și de către alți turcologi români, precum Ion Matei și Mihai Maxim⁴⁰. Primul dintre ei, făcând comparație între statul juridic al Transilvaniei, Moldovei și al Țării Românești, a ajuns la concluzia că acesta "este fundamentat pe condiții asemănătoare", el bucurându-se de autonomie internă⁴¹. Dar, în pofida acestei asemănări, "regimul dominației otomane a fost mai accentuat în Muntenia ... ceea ce se vede și în cuantumul tributului"⁴². Deși s-au bucurat de o largă autonomie internă, în domeniul relațiilor externe libertățile țărilor române au fost mult limitate deoarece "păstrarea acestor atribute ... ar fi însemnat o independență absolută, lucru ce nu corespundea nici realității de fapt, nici celei de drept"⁴³.

Punându-și, în mod retoric, întrebarea de ce nu au cucerit otomanii țările române? turcologul Mihai Maxim a ajuns la concluzia că ele nu au fost ocupate "deoarece otomanii nu au putut realiza pe termen lung o astfel de cucerire, deși pe termen scurt ia s-a realizat în 1538 - Moldova și 1522 în Țara Românească"⁴⁴. Totuși, ceea ce a dat o deosebită tărie rezistenței românești, față de cea a popoarelor balcanice și a Ungariei, a fost "solidaritatea internă manifestată eficient în cazurile de primejdie"⁴⁵. Aplecându-se asupra mult disputatei probleme a existenței unor înțelegeri scrise, baza raporturilor româno-otomane, Mihai Maxim, plecând de la studierea unui bogat material

³⁶ Idem, *Pace, război și comerț în Islam. Țările române și dreptul otoman al popoarelor* (secolele XV-XVIII), București, 1997, p. 316.

³⁷ Ibidem, p. 280.

³⁸ Ibidem, p. 406-407.

³⁹ Ibidem, p. 408.

⁴⁰ Ion Matei, *Quelques problèmes concernant la régime de la domination ottomane dans les pays roumains* (concernant particulièrement da Valachie), I-II, în *RESEE*, X-XI, 1, 1972, 1973.; idem, *Regimul juridic al relațiilor internaționale. Raporturile juridice cu Imperiul otoman, în Istoria dreptului românesc*, vol. I, coord. prof. univ. dr. Ioan Ceterchi, Responsabil de volum prof. univ. dr. Vladimir Hanga, București, 1980; Mihai Maxim, *Țările române și Înalta Poartă. Cadru Juridic al relațiilor româno-otomane în Evul Mediu*, București, 1993; idem, *Regimul economic al dominației otomane în Moldova și Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Revist*, 32, 1979, etc.

⁴¹ Ion Matei, *Quelques problèmes ...*, II, p. 81.

⁴² Ibidem, p. 84.

⁴³ Idem, *Regimul juridic ...*, p. 467.

⁴⁴ Mihai Maxim, *Țările române și Înalta Poartă*, p. 111.

⁴⁵ Ibidem, p. 114.

documentar, a avansat ideea că românii vedeau în acestea veritabile *tratate* bilaterale, cu o durabilitate mare în timp, în contrast cu viziunea otomană, care se încadra în cea generală islamică⁴⁶.

Pledând în sprijinul ideii existenței statutului de *'ahd*, în privința țărilor române, Mihai Maxim argumentează că realizarea acestuia s-a făcut cu viteză diferită, în ceea ce privește Țara Românească și Moldova. Dacă, în cazul primei, statutul față de Poarta Otomană s-a conturat încă din deceniile trei-patru ale secolului al XV, în cazul celei de a doua despre o situație asemănătoare nu putem vorbi decât în prima jumătate a veacului al XVI-lea. Cert este faptul că *"după 1538-1541 se va ajunge treptat la stabilirea unui statut similar, în liniile sale esențiale, pentru toate cele trei țări românești"*⁴⁷.

O influență covârșitoare, asupra evoluției, în plan extern, a Moldovei și a Țării Românești, în secolul al XVII-lea, a avut-o suzerana, de drept, a acestora. transformările ce au început să-și facă simțită prezența, în sânul societății otomane, în perioada de timp avută în vedere, s-au repercutat, în, mod direct, și asupra spațiului carpato-danubian. Dacă pentru Halil Inalcik Imperiul otoman reprezenta, la sfârșitul veacului al XVI-lea, *"cel mai desăvârșit exemplu al unui Imperiu din Orientul Apropiat"*⁴⁸, în perioada imediat următoare situația, în speță, a cunoscut multiple transformări, datorită gravei crize interne ce a început să afecteze societatea otomană. Cunoscutul istoric turc, mai sus amintit, plasează începutul acestei perioade tulburi în anul 1590, care, după el, *"marchează principala linie de demarcație în istoria otomană ..."*⁴⁹.

În contrast cu această opinie, Andrina Stils, în lucrarea **Imperiul otoman 1450-1700**, plasa acest moment în jurul anului 1580⁵⁰, în timp ce turcologul român Aurel Decei lega începutul respectivului proces de domnia sultanului Murad al III-lea (1574-1595). Potrivit opiniei sale, atunci a început o epocă staționară, în istoria Imperiului otoman, de aproximativ un secol, premergătoare *"epocii retragerii și a slăbirii progresive către sfârșitul secolului al XVII-lea"*⁵¹. Dar, pentru Mustafa Ali Mehmed, *"epoca de aur"*⁵² a istoriei Imperiului otoman, reprezentată de domnia sultanului Soliman Magnificul, a fost, în același timp, și *"izvorul dezordinilor viitoare"*.

Dacă, în ceea ce privește data, de la care se poate vorbi de începutul crizei, există mici diferențe, de la un istoric la altul, cauzele care au favorizat apariția și dezvoltarea acestui fenomen, sunt, în general, aceleași în concepția majorității cercetătorilor⁵³. Pentru Rifa'at Ali Abou-El-Haj, termenul de *criză otomană*, folosit pentru secolul al XVII-lea, reprezintă o sintagmă, o expunere topică largă, care trebuie

⁴⁶ *Ibidem*, p. 197 și urm.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 240 și urm.

⁴⁸ Halil Inalcik, **Imperiul otoman. Epoca olasică**, București, 1996, p. 44.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 47.

⁵⁰ Andrina Stils, **Imperiul otoman 1450-1700**, București, 1995, p. 95.

⁵¹ Aurel Decei, **Istoria Imperiului otoman până la 1656**, București, 1978.

⁵² Mustafa Ali Mehmed, **Istoria turcilor**, București, 1976, p. 205.

⁵³ Principalele cauze care au contribuit la decăderea Imperiului otoman sunt: prăbușirea sistemului tinar, sfârșitul cuceririlor, conservatorismul otoman, decăderea vechilor corpuri de armată ale ienicerilor și spahiilor, instabilitatea tronului, apariția inflației, etc. (cf. Halil Inalcik, *op.cit.*, p. 95 și urm.; Andrina Stils, *op.cit.*, p. 116 și urm.; Aurel Decei, *op.cit.*, p. 241; Mustafa Ali Mehmed, *op.cit.*, p. 207 și urm.). Interesant, prin ideile avansate, în problema decăderii Imperiului otoman, este și studiul lui Andrei Pippidi, *Le décadence de l'Empire Ottoman comme concept historique de la renaissance aux lumières*, în *RESEE*, XXXV, 1-2, 1997.

probată în cazii diferite⁵⁴. Totuși, respectivul cercetător subliniază faptul că societatea otomană, dinamică până la sfârșitul veacului al XVI-lea, s-a schimbat ulterior, uneori subtil, alteori drastic, "*rămânând intactă, pentru mult timp, ca o fațadă exterioară. De aceea s-a creat ideea unei false continuități*"⁵⁵.

Într-un alt studiu, același autor scotea în evidență faptul că pe parcursul secolului al XVII-lea, în cadrul raporturilor internaționale, atitudinea otomană a evoluat acceptând, în final, principiul negocierii⁵⁶. Referindu-se la pacea de la Carlowitz, Rifa'at Ali Abou-El-Haj, considera că aceasta este unică, în istoria Imperiului otoman, pentru că "*i-a vindecat pe otomani de teoria lor istorico-religioasă despre pacea cu creștinii, ei au abandonat justificarea ideologică... acceptând decăderea*". Cu toate acestea, și după anul 1699, otomanii au continuat să-și privească statul ca "*ever-thrumpanti*", iar dinastia "*stretching into eternity*"⁵⁷.

Un punct de vedere original, în ceea ce privește evoluția statului otoman, a fost avansat de cercetătorul grec Théodore Papadopoulos. În studiul său, **Le modele ethnohistorique e L'Empire Ottoman. Considerations théoriques**, autorul considera că Imperiul otoman a fost un sistem de relații ideologice, care s-au cuplat în funcție de teritoriul cucerit⁵⁸. Elementul demografic, existent în teritoriile cucerite, a reprezentat un obstacol pentru otomani, opunând o rezistență atât pasivă, cât și activă⁵⁹. Pe de altă parte, istoricul american Ferdinand Scheville plasa începutul decăderii Imperiului otoman în anul 1566, odată cu începutul domniei sultanului Selim al II-lea (1566-1574)⁶⁰. Cu toate acestea, potrivit opiniei sale, practic după ocuparea Constantinopolului, de către sultanul Mehmed al II-lea, și până în secolul al XIX-lea, în Peninsula Balcanică s-a instaurat *epoca otomană* care a înlocuit-o pe cea bizantină⁶¹. Dar, procesul de decădere, în care intrase Imperiul otoman, nu a putut fi oprit, în secolul al XVII-lea, datorită politicii marilor puteri creștine din Europa "*care i-au stopat ofensiva*". Deși a cunoscut o evoluție lentă, întreruptă de unele momente de refacere a puterii otomane, *criza*, în care intrase societatea turcă în ansamblu, a făcut ca, în cele din urmă, "*the Ottoman empire became definitely and palpably moribund*"⁶².

Orice demers științific, ce are drept preocupare subiecte din cadrul relațiilor internaționale, nu se poate realiza fără a face apel la dreptul public european, aflat în vigoare la data respectivă. Acesta din urmă a făcut delimitări semnificative între posibilitățile pe care le aveau la îndemână, în plan extern, statele suzerane și cele vasale. Unul dintre principalii juriști ai vremii, olandezul Hugo Grotius, în lucrarea

⁵⁴ Rifa'at Ali Abou-El-Haj, **The nature of the ottoman state in the latter part of XVIIth Century**, în **Habsburgisch-osmanische Beziehungen**, Wien, 26-30 September, 1983, Colloque sous patronage du Comité international des études preottomanes et ottomanes, Wien, 1985, p. 172.

⁵⁵ **Ibidem**, p. 177.

⁵⁶ Idem, **Ottoman Attitudes Toward Peace Making: the Karlowitz Case**, în *Der Islam*, Bd. 51, I, 1974, p. 131.

⁵⁷ **Ibidem**, p. 136.

⁵⁸ Théodore Papadopoulos, **Le modele ethnohistorique e L'Empire Ottoman Considérations théoriques**, în **Comité international des sciens historiques XVe. Congres International des Sciences Historiques**, Bucarest, 10-17 aout 1980, Rapports II, Section Chronologique, București, 1980, p. 258.

⁵⁹ **Ibidem**, p. 260 și urm.

⁶⁰ Ferdinand Scheville, **The History of the Balkan Peninsula from the earliest times to the present day**, Revised Edition with the coloboration of Wesley M. Gewehr, New York Harcourt, 1933, p. 244.

⁶¹ **Ibidem**, p. 9.

⁶² **Ibidem**, p. 260.

Despre dreptul războiului și al păcii, scria următoarele: "*unul este dreptul celor care se află într-o stare de egalitate, și altul este dreptul celui ce se cârmuiește și al celui care este cârmuit*"⁶³. Pentru Hugo Grotius puterea regală și puterea imperială nu pot fi înțelese fără dreptul săbiei și dreptul de a purta război, concluzionând că: "*puterea suzerană este un lucru sfânt chiar dacă este deținută de un bărbat păcătos*"⁶⁴.

Importanța puterii suzerane, în acțiunile din planul relațiilor internaționale, dar mai ales în ceea ce privește războiul și pacea, este bine argumentată de lucrarea juristului olandez. Astfel, potrivit acestuia, "... *pentru ca războiul să fie legal, după dreptul ginților, este necesară întrunirea a două condiții: întâi, ca din amândouă părțile el să fie făcut din împuternicirea celui care deține puterea suzerană într-o țară, apoi ca el să fie însoțit de îndeplinirea anumitor formalități. Aceste două condiții sunt în aceiași măsură necesare, în sensul că dacă una lipsește, îndeplinirea celeilalte este zadarnică*"⁶⁵.

Dar, "*dreptul de suzeranitate dacă este deținut cu titlu de feudă poate fi pierdut, fie prin stingerea familiei vasalului, fie prin anumite fărdelegi ce le-a făptuit*"⁶⁶. Importantă pentru rolul jucat în stabilirea cadrului legal al desfășurării raporturilor internaționale ale vremii, opera lui Hugo Grotius este prima de acest gen care împarte războaiele în publice și private. Astfel, potrivit opiniei sale, "*războiul public este cel care se duce prin împuternicirea deținătorului unei jurisdicții, războiul privat este cel care se face altfel; iar războiul de alt fel e acela care, pe de o parte, e public, iar pe de alta privat*"⁶⁷.

Alături de acest filon principal, al dreptului public european, se mai regăsesc și alți importanți juriști, cum ar fi: Thomas Hols, Jean Botero, Paul Paruta, Jean Bodin, Samuel Pafendorf, Johannes Limnaues, etc. Activitatea lor juridică, a fost abordată în cadrul unor importante studii de mai mulți istorici europene. În primul rând este vorba de germanul Peter Borschberg, care, în lucrarea sa "**De Pace**" **Ein universöffentliches Fragment von Hugo Grotius über Krieg und Frieden**⁶⁸, plecând de la opera lui Hugo Grotius, a realizat, datorită comparațiilor făcute cu scrierile celorlalți juriști ai vremii, unul dintre cele mai complete studii privind *jus publicum*, în veacul al XVII-lea. Apariția tipografică a acestei lucrări a fost precedată de importante studii, închinată respectivei problematici, realizate de către Heiz Mohnhaupt, Waldemar Voisé, Céasar Cantu și Dieter Wyduckel⁶⁹.

O serie de lucrări recente⁷⁰ care abordează, în general, sub multiplele ei fațete,

⁶³ Hugo Grotius, **Despre dreptul războiului și al păcii**, Traducerea, note și comentarii de George Dumitru, Prefață și studiu introductiv de Vladimir Hanga, București, 1968, p. 105.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 131.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 158.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 190.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 153.

⁶⁸ Peter Borschberg, "**De Pace**" **Ein Universöffentliches Fragment von Hugo Grotius über Krieg und Frieden**, în *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, Herausgegeben von R. Kneital, D. Nörr, G. Thür, A. Laufs, E. Walde, H.J. Becker, M. Heckel, K.W. Nörr, CXXVI Band der Zeitschrift für Rechtsgeschichte, Wien - Köln - Weimar, 1996.

⁶⁹ Heinz Mohnhaupt, "**Europa**" und "**ius publicum**" in 17 und 18 Jahrhundert, în *Aspekte europäischer Rechtsgeschichte*, Festgabe für Helmut Coing zum 70. Geburtstag, Vittorio Klostermann Frankfurt am Main, 1982; Waldemar Voisé, **Europolonica. La circulation de quelques themes polonais a travers l'Europe du XIVe-XVIIIe siecle**, Wrocław, Warszawa, Krakow, Gdansk, Lodz, 1981; Céasar Cantu, **Histoire Universelle**, tom Quinzieme, deuxième édition française, Paris, 1858; Dieter Wyduckel, **Recht, Staat und Frieden im jus publicum europaeum**, în vol. Heinz Duchardt, **Zwischeustaathche Friedenswahrung archsung in Führer Nemeiz**, Döhlau, Verlag Köln, Wien, 1991.

⁷⁰ Fritz Wagner, **Europa im zeitalter des Absolutism 1648-1789**, II, Auflage, München, 1959; Michael

istoria Europei, în veacul al XVII-lea, chiar dacă tratează diferitele aspecte ale raporturilor otomano-habsburgice, și a celorlalte mari puteri, fie omit fie fac prea puține referiri la situația țărilor române. Această realitate este explicabilă, în mare parte, prin lipsa de interes manifestată, de respectivii autori, față de contribuția spațiului carpato-danubian la evoluția evenimentelor din Europa est-centrală. Totuși, speciivele lucrări prezintă un interes aparte, ele aducându-și o contribuție importantă la cunoașterea mutațiilor ce au survenit, pe parcursul veacului al XVII-lea, în cadru raporturilor internaționale, cu implicațiile lor directe asupra evoluției politice a statelor de la Dunărea de Jos.

De alt fel, o contribuție importantă, în ceea ce privește cunoașterea raporturilor internaționale din partea răsăriteană a Continentului nostru, și-a adus-o istoriografia maghiară. Scriind despre situația Ungariei în secolul al XVII-lea, în mod automat, cercetătorii de la Budapesta, având la dispoziție impresionante și inedite fonduri arhivistice, au trebuit să abordeze și problema raporturilor habsburgo-otomane, iar, prin intermediul acesteia, și pe cea a țărilor române. Deși, în parte, încă tributare vechilor concepte anexioniste, unele lucrări sunt un real câștig istoriografic, în ceea ce privește tematica avută în vedere⁷¹.

Totuși, un loc aparte, în ceea ce privește istoriografia temei, ce face obiectul acestei lucrări, este ocupat de cercetătorii proveniți din spațiul german. Aceștia din urmă au avut preocupări intense în ceea ce privește evoluția raporturilor habsburgo-otomane, în veacul al XVII-lea. Astfel, Karl Nehring, într-una dintre lucrările sale, închinată acestui subiect, **Adam Friherrn zu Herberstein...**, analizând războiul dintre Casa de Austria și Înalta Poartă, purtat la Dunărea de Jos între anii 1593-1606, vorbește despre "*Longer Türkenkrieg*"⁷². Potrivit opiniei sale, răscoala antihabsburgică, din Ungaria și Transilvania, condusă de către Ștefan Bocskay, a avut drept consecință imediată scurtarea ostilităților și grăbirea încheierii păcii⁷³.

O sinteză foarte reușită, asupra raporturilor habsburgo-otomane, este cea realizată de către Karl Pröhl, care acoperă, din punct de vedere cronologic, perioada de timp cuprinsă între anii 1606-1871. Analizând cauzele care au contribuit la declanșarea *Türkenkriege*-ului, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, respectivul autor a pus un accent deosebit asupra rolului jucat, în acest sens, de *dinastia* de mari viziri Köprülü. Mehmed Köprülü, susținut de *Sultan Muttes*, a reușit să refacă prestigiul internațional al Imperiului otoman⁷⁴. Referindu-se la contribuția împăratului Leopold I la dezvoltarea Imperiului, Karl Pröhl a văzut în el persoana care a reușit să

Hochedlinger, *Die französisch-osmanische "Freundschaft" 1525-1792*, în *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 102 Band, Heft 1-2, Sonderdruck, R. Oldenbourg Verlag Wien. München, 1994; Marvin Perry, *Western Civilization*, volume II, From the 1400s. Boston, 1990; D.H. Pennington, *Seventeenth Century Europe*, London, 1970; Paul Kennedy, *The rise and fall of the great powers. Economic change and military conflict from 1500 to 2000*. Fontana Press, 1988, etc.

⁷¹ Nagy László, *Magyarország Európában (A honfoglalástól a Közélemlig)* - Ungaria în Europa (De la descălecat până în evul mediu). Cuvânt înainte de Otto von Habsburg, Budapest, 1993; Benda Kálmán, *Magyarország történeti kronológiája (Cronologia istoriei Ungariei)*, vol. II, Budapest, 1989, etc.

⁷² Karl Nehring, *Adam Friherrn zu Herbersteins Gesandtschaftreise nach Konstantinopel. Ein Beitrag zum Frieden von Zsitwatorok (1606)*, München, 1983.

⁷³ *Ibidem*, p. 16.

⁷⁴ Karl Pröhl, *Die Bedeutung preubischer Politik in den Phasen der orientalischen Frage. Ein Beitrag zur Entwicklung deutsch-türkischer Beziehungen von 1606 bis 1871*, în *Europäische Hochschulschriften Reihe III, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften*, serie III, Bd/vol. 315, Frankfurt am Main - Bern - New York, f.a., 32-33.

pună, după pacea de la Carlowitz, bazele dominației Casei de Austria asupra peninsulei Balcanice⁷⁵.

Închinându-și cea mai mare parte a timpului cercetării evoluției istorice a Imperiului Habsburgilor Austrieci, Oswald Redlich a ajuns la concluzia că aceasta este compusă din mai multe stadii. Conform opiniei sale, în secolele XVI-XVII spațiul german a trecut printr-un stadiu religios, în paralel cu apariția monarhiei absolute⁷⁶. Fenomenul, în speță, a fost însoțit separarea, tot mai accentuată, între cele două ramuri habsburgice, de pe Continent, proces ce a favorizat individualizarea "*Austriaca Monarchia*", în cadrul marilor puteri europene⁷⁷. O dată importantă, datorită semnificațiilor sale, pentru Oswald Redlich, este anul 1664 care, după respectivul autor, reprezintă un moment crucial al raporturilor internaționale europene, deoarece, atunci, în mod cu totul neașteptat, politica externă franceză a fost de ajutor Curții Imperiale, în războiul antiotoman.

Stabilirea capitalei Imperiului la Viena, a reprezentat punctul de cotitură care și-a pus amprenta, în mod decisiv, asupra evoluției Habsburgilor Austrieci, în planul relațiilor internaționale⁷⁸. Asumarea rolului conducător al *creștinătății*, de către împărații habsburgi, împotriva "*estului necredincios*", este revendicată, potrivit lui Heinrich Benedikt, chiar de la sfântul protector al Imperiului, Sf. Maximilian de Cilli, a cărui episcopie legendară se afla pe Enns - locul de unde a plecat Carol cel Mare împotriva avarilor și până unde a trebuit să pătrundă, frecvent, "*unda estică a distrugerii*"⁷⁹. Potrivit opiniei aceluiași autor, consolidarea, treptată, a liniei austriece, a dinastiei de Habsburg, a favorizat instaurarea monopolului, respectivei ramuri, asupra demnității de împărat al Imperiului, deși, aceasta era electivă, ca și cum "*alianța Casei de Austria cu puterea imperială ar fi fost în legea firii*"⁸⁰.

După Harald Heppner, unul dintre partizanii ideii că asediul Vienei, din anul 1683, trebuie pus pe seama conflictului, latent, dintre "*orientul apropiat și occident*", războaiele cu turcii, purtate pe parcursul secolului al XVII-lea, au jucat un rol major în procesul transformării Casei de Austria în mare putere europeană⁸¹. Ele, conflictele armate în cauză, au contribuit, într-o manieră decisivă, la succesul așa-numitei "*politici de dezvoltare*" a Habsburgilor Austrieci, în sud-estul Europei, care, odată cu pacea de la Carlowitz, a reușit să asigure securitatea teritoriilor ereditare austriece⁸². În finalul analizei, Harald Heppner a ajuns la concluzia că "*politica de dezvoltare*" a Habsburgilor Austrieci nu a avut doar un fundal politic extern, dat de războaiele purtate cu Înalta Poartă, ci și unul intern, vizibil în evoluția socio-economică a statului lor⁸³.

Desfășurarea războiului habsburgo-otoman, purtat între anii 1595-1606, l-a

⁷⁵ Ibidem, p. 35.

⁷⁶ Oswald Redlich, *Weltmacht des Barock. Österreich in der Zeit Kaiser Leopolds I.*, Wien, 1961, p. 1.

⁷⁷ "*Das Haus Österreich bestand je aus der deutschen und der spanischen Linie, sie beide zusammen führten seit anderthalb Jahrhunderten eine in grossen zügengemeinsame Politik*" (ibidem, p. 5).

⁷⁸ Ibidem, p. 6.

⁷⁹ Heinrich Benedikt, *Die Casa D'Austria, das Reich und Europa. Entwicklung des österreichischen Universalismus bis 1866*, în *Spectrum Austriae Österreich in Geschichte und Gegenwart*, Wien, 1980, p. 74-75.

⁸⁰ Ibidem, p. 74.

⁸¹ Harald Heppner, *Die Entwicklungspolitik der Habsburger in Südosteuropa infolge der Türkenkriege*, în *Südostdeutsches Archiv*, Bd. XXVI/XXVII, München, 1983/1984, p. 88.

⁸² Ibidem, p. 89-90.

⁸³ Ibidem, p. 91 și urm.

determinat pe istoricul Jean Bérenge să avanseze ideea, atunci când a analizat activitatea împăratului Rudolf al II-lea, că acesta a dus, la vremea respectivă, o politică limitată, având ca obiectiv central instaurarea dominației imperiale în Transilvania⁸⁴. Pentru autorul francez, pacea de la Zsitvatorok, semnată în anul 1606, arată, în primul rând, relativa slăbiciune la care ajunseseră cei doi combatanți, nefiind, în practică, decât o reînnoire a păcii de la Adrianopol⁸⁵. Potrivit opiniei sale, modificarea raportului de forțe, între cei doi adversari, s-a produs abia după ocuparea orașului Buda, de către armata imperială, la 1 septembrie 1686⁸⁶.

Contribuții importante, la cunoașterea situației internaționale de la Dunărea de Jos, în secolul al XVII-lea, au fost aduse de o seamă de cercetători, precum Manfred Stoy, Comelius R. Zach și Harald Heppner⁸⁷, buni cunăscători ai istoriei românilor. Manfred Stoy plasează începutul politicii românești a Habsburgilor Austriei în secolul al XIV-lea, în timpul domniei regelui Ungariei Carol Robert de Anjou⁸⁸. Însă, după opinia aceluiași autor, abia anul 1593 face să debuteze o etapă importantă, a raporturilor habsburgo-românești, odată cu declanșarea războiului la Dunărea de Jos⁸⁹, când domniile de la Iași și București au luat în calcul posibilitatea realizării unei *alianțe* antiotomane cu imperialii.

De alt fel, istoricul german distingea, atunci când evalua intervalul de timp cuprins între anii 1526-1620, trei faze diferite de evoluție a raporturilor habsburgo-otomane. Ultima dintre acestea, delimitată cronologic între anii 1593-1620, are o conotație pozitivă, pentru evoluția relațiilor româno-habsburgice, vizibilă în cooperarea dintre țările române și Casa de Austria⁹⁰. Considerațiile generale, emise de către Manfred Stoy, în această lucrare, au fost dezvoltate și aprofundate odată cu publicarea mai multor studii ce s-au axat pe studii de caz, închinat mai multor domnii, din Moldova și Țara Românească, de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor.

Preocupat de studierea evoluției internaționale a celor două țări românești, din momentul constituirii lor și până la sfârșitul perioadei ce o avem în vedere, Comelius R. Zach avansează ideea că ele și-au început *statalitatea* sub formă de vasale ale Coroanei

⁸⁴ Jean Bérenge, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, Traducerea Nicolae Baltă, București, 2000, p. 200.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 205.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 262.

⁸⁷ Manfred Stoy, *Die Bedeutung der Moldau und Walachei in den österreichischen Türkenkriegen des 16. und beginnenden 17. Jahrhunderts*, în *Bericht, über den Zehnten österreichischen Historikertag in Graz, veranstaltet vom Verband Österreichischer Geschichtsvereine in der Zeit vom 20. bis 23. Mai 1969*, Herausgegeben vom Verband Österreichischer Geschichtsvereine, 1970; idem, *Das Wirken Gaspar Gracianis (Gratianis) bis zu seiner Ernennung zum Fürsten der Moldau am 4. Februar 1619*, în *Südost-Forschungen*, International zeitschrift Für Geschichte, Kultur und Landeskunde Südosteuropas, Begründet von Fritz Valjavec, Sonderdruck, Band XLIII, München, 1984; idem, *Rumänische Fürsten im frühneuzeitlichen Wien*, în *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, Band 46, 1990; idem, *Radu Șerban, Fürst der Walachei 1602-1611, und die Habsburger Eine Fallstudie*, în *Südost-Forschungen*, International zeitschrift für Geschichte, Kultur und Landeskunde südosteuropas Begründet von Fritz Valjavec, Sonderdruck, Band 54, München, 1995; Harald Heppner, *Die Rumänen und Europa: eine Einleitung*, în *Die Rumänen und Europa vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Harald Heppner (Hg.), Böhlau Verlag Wien. Köln. Weimar, 1997; Comelius R. Zach, *Staat und Staatsträger in der Walachei und Moldau im 17. Jahrhundert*, Veröffentlichungen des Instituts für Geschichte Osteuropas und Südosteuropas der Universität München, Band 14, Hieronymus, München, 1992.

⁸⁸ Manfred Stoy, *Die Bedeutung ...*, p. 211.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 216.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 212.

Maghiare. Ulterior, după o evoluție proprie, care a inclus și suzeranitatea poloneză și cea otomană, potrivit opiniei sale, acestea încep "*faza fanariotă de organizare a statalității*"⁹¹. Demn de remarcat este faptul că evenimentele petrecute, în toamna anului 1595, în Moldova, s-au bucurat de atenția cuvenită din partea istoricului german. Sesizând mutațiile survenite, cu acel prilej, în statutul juridic al Moldovei, odată cu semnarea acordului polono-otoman de la Țuțora, Cornelius R. Zach, încercând să definească noua realitate, a folosit, în mod neinspirat, termenul de *kondominium* polono-otoman⁹².

Însă, varianta corectă este cea avansată de către istoricul ieșean Veniamin Ciobanu. Pornind de la vasta sa experiență acumulată, de a lungul timpului, în studierea relațiilor internaționale, vizibilă în numeroasele lucrări publicate pe această temă⁹³, și de la o bună cunoaștere și realistă interpretare a izvoarelor documentare, Veniamin Ciobanu a introdus în istoriografia noastră un nou concept, cel de *suzeranitate colectivă*. Acesta este utilizat pentru a desemna statutul juridic al Moldovei, după semnarea tratatului polono-otoman de la Țuțora, la 22 octombrie 1595⁹⁴, și al Țării Românești, în timpul domniei lui Radu Șerban⁹⁵. Pe lângă aceste mutații, istoricul ieșean a mai sesizat și faptul că, odată cu domniile lui Radu Mihnea și Ștefan Tomșa, statutul juridic al celor două țări românești extracarpătice are din nou de suferit. Practic, cu acel prilej, se poate vorbi despre instaurarea *suzeranității restrictive* a Înaltei Porți, asupra Moldovei și a Țării Românești⁹⁶.

Pe parcursul întregului veac al XVII-lea, cei trei mari concurenți, la stăpânirea spațiului carpato-danubian, Imperiul Habsburgilor Austrieci, Republica Nobiliară Polonă și Imperiul otoman, au căutat forme de înțelegere care s-au concretizat în ceea ce a fost denumit *sistemul suzeranității colective*. Situația, în cauză, a contribuit la imprimarea unui *specific singular* statutului juridic al țărilor române, la vremea respectivă. Respectiva formulă, a *suzeranității colective*, a făcut parte și din *sistemul românesc de alianțe*, deoarece, de cele mai multe ori, a fost promovat de către exponenții cercurilor conducătoare din Transilvania, Moldova și Țara Românească, fără ca raporturile dintre parteneri să fie fondate pe principiul egalității.

Referindu-se la alianța imperialo-transilvăneană încheiată, la 28 ianuarie 1595, la Praga, și căsătoria ulterioară a lui Sigismund Báthory cu Maria Cristina, Veniamin Ciobanu considera că ea a oferit împăratului Rudolf al II-lea noi baze juridice care, împreună cu mai vechea teză a *recuperării* dependențelor Coroanei Maghiare, a fundamentat, din punct de vedere ideologic *politica românească*, la *cumpăna* veacurilor XVI-XVII⁹⁷.

Instituirea controlului Porții Otomane asupra instituției domniei, "*care a*

⁹¹ Cornelius R. Zach, *op. cit.*, p. 3.

⁹² *Ibidem*, p. 184.

⁹³ Veniamin Ciobanu, *La cumpănă de veacuri. Țările române în contextul politicii poloneze la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea*. Iași, 1991; idem, *Titluri atribuite principilor Transilvaniei, domnilor Moldovei și Țării Românești - expresia statutului lor juridic (secolul XVII)*, în *AI/II*, XXXIV, 1997; idem, *Politică și diplomatie în secolul al XVII-lea. Țările române în raporturile polono-otomano-habsburgice (1601-1634)*, București, 1994; idem, *Românii în politica est-central europeană*. Iași, 1997 etc.

⁹⁴ Idem, *La cumpănă de veacuri ...*, p. 121.

⁹⁵ Idem, *Politică și diplomatie ...*, p. 43-44.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 112 și urm.

⁹⁷ Idem, *La cumpănă de veacuri ...*, p. 100.

*reprezentat elementul principal al exercitării suzeranității otomane efective și restrictive asupra țărilor române*⁹⁸, a consolidat, la Istanbul, ideea că sultanul putea concede domnia cui dorea, fără a mai consulta factorii politici interni. Această situație a avut drept urmare faptul că, în concepția diplomației europene, titlurile atribuite domnilor români erau *"mai mult o problemă de protocol, fiind folosite în funcție de interesele politice ale statelor respective care le determinau să-i considere principii ai Europei fie simpli dregători ai Porții"*⁹⁹.

Pentru Tahsin Gemil evoluția sud-estului continentului, în secolul al XVII-lea, a fost influențată de *"o fluctuație permanentă a tendințelor politice, care aici urmăreau modificarea echilibrului de forțe, ceea ce a dus la existența unei stabilități relative la începutul secolului"*¹⁰⁰. Cum, în perioada de timp avută în vedere, Casa de Austria a emis tendințe de hegemonie continentală, care amenințau, în mod direct, pozițiile deținute pe *Bătrânul Continent* de către Poarta Otomană, principiul fundamental al politicii europene a acestora a fost ofensiva spre Viena¹⁰¹.

În acest context, obiectivul fundamental al opțiunilor externe românești a fost menținerea echilibrului de forțe între principalele puteri implicate la Dunărea de Jos. De această dată, în comparație cu perioada de timp anterioară, acțiunile externe românești s-au rezumat, mai ales, la intervenții diplomatice și mai puțin armate¹⁰². totuși, *"până la sfârșitul secolului al XVII-lea țările române au susținut activ o idee a cruciadei eliberatoare, subminând, efectiv, puterea otomană pentru a-și păstra independența și echilibrul de forțe din zonă. Dar, după pacea de la Karlowitz țărilor române li s-a impus cu necesitate reevaluarea statutului lor de independență față de Poartă. În locul ideii coaliției creștine s-a dezvoltat treptat imperativul recăștigării independenței prin forțe proprii"*¹⁰³.

Un alt istoric bucureștean, Paul Cernovodeanu, analizând inițiativele externe ale domnului Constantin Brâncoveanu, considera că acesta a încercat să ducă o politică dibace, de echilibru, între otomani și Habsburgii Austrieci. Astfel, pe de o parte, el a întreținut o vie corespondență cu imperialii, iar, pe de altă parte, prin bani și-a întărit poziția la Istanbul¹⁰⁴. Tot atunci, la sfârșitul secolului al XVII-lea, curentul filorus, din Țara Românească, a luat o puternică amploare. Apropierea de Rusia a fost folosită de Constantin Brâncoveanu pentru a contrabalansa proiectele primejdioase, pentru țările române, ce erau elaborate de către Casa de Austria și Polonia. Retragera Moscovei de la negocierile de pace de la Carlowitz l-a convins pe domnul de la București să procedeze la o îmbunătățire a relațiilor diplomatice cu țarul¹⁰⁵.

În ceea ce privește evoluția raporturilor româno-austriece, la sfârșitul veacului al XVII-lea, preocupări intense a avut și istoricul ieșean Gabriel Bădăraș. Acestea au fost

⁹⁸ Idem, *Titluri atribuite ...*, p. 23.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 37.

¹⁰⁰ Tahsin Gemil, *La Moldavie dans les traitées de paix turco-polonaises du XVIIe siècle (1621-1672)*, în *RRH*, XII, 4, 1973, p. 687.

¹⁰¹ Idem, *Les Pays Roumains dans la politique européenne de la Porte ottomane au XVIIe siècle*, în *RESEE*, XIII, 3, 1975, p. 425.

¹⁰² *Ibidem*, p. 426.

¹⁰³ Idem, *Țările române în contextul politic internațional, 1621-1672*, București, 1979, p. 217-218.

¹⁰⁴ Paul Cernovodeanu, *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu. Vedere de ansamblu*, în *Constantin Brâncoveanu*, Redactori coord. Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, București, 1989, p. 126-127.

¹⁰⁵ Idem, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovată de Constantin Brâncoveanu 1688-1714*, București, 1997, p. 22-23.

sintetizate, într-o primă etapă, sub forma mai multor studii și articole¹⁰⁶, iar, ulterior, într-o lucrare de ansamblu¹⁰⁷. Potrivit opiniei sale, avansul Casei de Austria, spre poziția ce avea să o dețină, în zona răsăriteană a Europei, poate fi întrevăzut încă de la mijlocul veacului al XVII-lea, după victoria trupelor imperiale de la St. Gothard, obținută la 1 august 1664¹⁰⁸.

Începând cu anul 1683, raporturile româno-austriece trebuie considerate în contextul planurilor antiotomane elaborate de către Liga Sfântă, alianță preconizată de papa Inocențiu al IX-lea, după victoria de la Viena¹⁰⁹. Analizând natura și conținutul raporturilor politice româno-austriece, la acea dată, Gabriel Bădărău considera că ele nu s-au rezumat a fi doar raporturi habsburgo-otomane, ci românii au avut un plan propriu de colaborare cu imperialii după 1683. Lucru recunoscut, de alt fel, și de către generalul Frederico Veterani atunci când scria că "*Principatele au o politică activă, proprie, disimulată, modestă, dar hotărâtă, abilă și consecventă*"¹¹⁰.

Pentru Constantin Rezachevici o linie definitorie a *politicii* muntene, la începutul secolului al XVII-lea, a fost preocuparea constantă de a evita existența simultană de forțe adverse, la nord și sud de Țara Românească. Perioada, în discuție, coincide cu o epocă de tratative diplomatice care a dus, în cele din urmă, la realizarea, între cele trei țări române, a unei baze de egalitate, ce a culminat cu *confederația* realizată, în anul 1608, între Moldova, Transilvania și Țara Românească¹¹¹. Potrivit opiniei sale, în ceea ce privește statutul juridic al Moldovei, în primul deceniu și jumătate al veacului al XVII-lea, tratatul turco-polon semnat, în octombrie 1595, cu prilejul înscăunării lui Ieremia Movilă, a constituit garanția practică a respectării autonomiei ei inteme¹¹².

În paralel, în Țara Românească, Radu Șerban s-a axat, în plan extern, pe strângerea relațiilor cu celelalte țări române și cu Casa de Austria. La baza acestora din urmă a stat jurământul de credință depus, de către domnul de la București, la 27 octombrie/6 noiembrie 1601, în tabăra de la Dej, în fața episcopului de Agra¹¹³. Analizând situația internă, existentă în Țara Românească, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, Constantin Rezachevici a concluzionat că acolo nu a existat o grupare proimperială și o alta filopolonă, ci o singură grupare boierească antiotomană, în sânul căreia a precumpănit când influența imperială când cea polonă¹¹⁴.

O bună analiză asupra situației interne din țările române a realizat-o Gheorghe Brătianu. După acesta, începând cu anul 1595, în Țara Românească, au început să se manifeste două concepții asupra cârmuirii țării: aceea a Porții Otomane care investea

¹⁰⁶ Gabriel Bădărău, *Raporturi politice româno-austriece (1683-1718)*, I-III, în *AI/II*, XXII/2, XXIII/1, XXIV/1, 1985, 1986, 1987; idem, *Natura și conținutul raporturilor politice româno-habsburgice 1683-1775, în Românii în istoria universală*, vol. II/1, Iași, 1987.

¹⁰⁷ Idem, *Între Pajuri și Semilună. Raporturi politice româno-habsburgice (1683-1853)*, Cluj-Napoca, 1994.

¹⁰⁸ Idem, *Raporturi politice ...*, I, p. 462.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 466.

¹¹⁰ Idem, *Natura și conținutul ...*, p. 244.

¹¹¹ Constantin Rezachevici, *Les relations politiques et militaires entre la Valachie et la Transylvanie au début du XVIIe siècle*, în *RRH*, XI, 5, 1972, p. 763.

¹¹² Idem, *Politica internă și externă a țărilor române în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea*, I, în *RevIst*, 38, 1, 1985, p. 17.

¹¹³ *Ibidem*, p. 8-9.

¹¹⁴ Idem, *Poziția marii boierimi din Țara Românească față de Mihai Viteazul și Simion Movilă (noiembrie 1600-august 1601)*, în *Studii*, 26, 1, 1973, p. 50.

pe candidatul la domnie, lăsând cercurilor conducătoare autohtone doar *grija* de a-l primi și de a-l se închina; și pe acea a stărilor boierești, căre apărâu vechiul drept al țării de a-și alege domnul. Drept urmare, lupta, dusă pe parcursul întregului veac al XVII-lea, a fost, în esență, rezultata directă a conflictului dintre aceste două concepții¹¹⁵.

Ca o dovadă a unității existente în spațiul carpato-danubian, evoluția istorică a Moldovei a cunoscut aceleași aspecte ca și cea a Țării Românești. Dar, în pofida creșterii, în intensitate, a dominației otomane, structura autocratică a domniei, de tip bizantin, în interior n-a dispărut niciodată. "*Domnia ca instituție a rămas la nivelul construit ideologic și juridic de biserică și basileus, deși domnul a început să fie numit de către turci*"¹¹⁶. Și fanarioții "*vor urma linia autocrată, în sensul modernizator și raționalist al despotului luminat care nu este decât o aplicare de epocă a conceptului de **princeps optimus maximusque***"¹¹⁷. potrivit opiniei lui Valentin Al. Georgescu, în secolul al XVI-lea, principala atribuție a adunării stărilor era alegerea domnului în timp ce, în veacul următor, ea făcea doar recomandarea, sau își exprima dorința către Poartă, în legătură cu persoana domnului¹¹⁸.

Scriind despre secolul al XVII-lea românesc, Florin Constantiniu concluziona, într-unul din studiile sale, că acesta începe cu anul 1601, de la moartea lui Mihai Viteazul, și sfârșește în anul 1711, odată cu începutul epocii fanariote¹¹⁹. În continuare, referindu-se la evoluția, în plan extern, a țărilor române, cercetătorul bucureștean este adeptul ideii potrivit căreia "*conjunctura internațională de la sfârșitul secolului al XVI-lea a dus sau readus, în conștiința politică a factorilor de conducere românești, alianța cu Imperiul Habsburgic și unitatea de acțiune a celor trei țări române*"¹²⁰. Mai târziu, pe la mijlocul veacului, "*în politica externă românească își face apariția o nouă idee - alianța cu Rusia împotriva Porții*"¹²¹. De alt fel, începând cu domniile lui Radu Mihnea, care "*nu era turcit, ci doar fu de turcit, el nu era destinat să devină pașă, ci să vestească un posibil pașă*"¹²², și cu cea a lui Ștefan Tomșa, se ridică "*marea problemă a prefanariotismului în istoria românilor*"¹²³.

În ceea ce privește debutul raporturilor habsburgo-române, o contribuție importantă, la cunoașterea acestei perioade, și-a adus-o cercetătoarea Ștefana Simionescu. Aceasta din urmă consideră că după lupta de la Mohács Casa de Austria a început să elaboreze un program de politică externă răsăriteană, în care un rol important era rezervat țărilor române¹²⁴. Dar, în veacul al XVI-lea, colaborarea dintre români și Curtea de la Viena nu s-a fructificat deoarece Imperiul otoman se afla, încă, în ofensivă, iar Casa de Austria, care preluase moștenirea ungaro-boemă, cu toate implicațiile politice și militare ce au decurs din acest act, nu era suficient de puternică, pentru a desfășura

¹¹⁵ Gheorghe Brătianu, *Sfătul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române*, București, 1995, p. 81.

¹¹⁶ Valentin Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1980, p. 128.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 129.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 152.

¹¹⁹ Florin Constantiniu, *De la Mihai Viteazul la fanarioți: observații asupra politicii externe românești*, în *SMIM*, VIII, 1975, p. 101.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 109.

¹²¹ *Ibidem*, p. 125.

¹²² *Ibidem*, p. 116.

¹²³ *Ibidem*, p. 117.

¹²⁴ Ștefana Simionescu, *Țările române și începutul politicii răsăritene antiotomane a Imperiului Habsburgic (1526-1594)*, în *RevIst*, XXVIII, 8, 1975, p. 1200.

acțiuni de anvergură la Dunărea de Jos¹²⁵. Eforturilor depuse, în această direcție, de către Ștefania Simionescu li s-au adăugat, ulterior, cele ale unor cercetători precum: Ileana Cazan, Radu Mârza, etc.

Studiul problemei nu poate fi considerat pe deplin realizat fără a ține cont de aportul adus, în această direcție, de o serie de autori, dintre care amintim aici pe Ștefan Andreescu, Andrei Pippidi, Cristina Rotman Bulgaru, etc. Lor li se adaugă numeroasele studii și monografii închinată majorității domnilor, din cele două țări române, din secolul al XVII-lea. Cum spațiul avut la dispoziție nu ne-a permis o dezbateră asupra întregii producții istoriografice, închinată subiectului avut în vedere, rămâne ca pe viitor să revenim cu un nou material, care să-l completeze pe acesta.

**Les Pays Roumains aux rapports politiques habsburgo-ottomans
pendant au XVIIe siècle. Considérations historiographiques
Résumé**

Cet article réalisé une succinte présentation de l'historiographie roumaine et étrangère qui a abordé le problème du lie occupé des pays roumains aux rapports politiques habsburgo-ottomans pendant au XVIIe siècle. A côté de ces ouvrages on remarque aussi une série des sources documentaires qui se rapportent à cette problématique.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 1213.